

МОЖЛИВІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ АНАЛІЗУ КИТАЙСЬКИХ РЕФОРМ ДЛЯ ПОБУДОВИ ПАРАДИГМИ КОНКУРЕНТОЗДАТНОСТІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

ЧЕРНЕЛЕВСЬКА Олена Леонідівна - кандидат економічних наук, кандидат юридичних наук, докторант Національного університету харчових технологій

УДК 330.341.1

Ключові слова: реформа, лібералізація, конкурентоздатність, трансформація, еволюція, регулювання

Актуальність проблеми підвищення конкурентоспроможності економіки України обумовлюється значним відставання економіки України за своїми кількісними та якісними макроекономічними параметрами не тільки від розвинених країн світу, але й від колишніх республік СРСР. В умовах, коли світ стрімко змінюється, Україна залишається слабко підключеною до світових потоків капіталу та інновацій. Відсталість у розвитку породжує слабку здатність до абсорбції нових технологій, передових ідей, атрибутів громадського суспільства. Розроблення механізмів вирішення національних проблем, у свою чергу, потребує використання сучасних парадигмальних економічних теорій, що мають слугувати основою постановки та реалізації урядових завдань.

Для віднаходження відповіді у чому основні конкурентні переваги України, пошукаємо ті вирішальні характеристики інших країн, які дозволяють створити й утримати конкурентну перевагу в певних галузях.

Успіхи китайських реформ, що були проведені в країні упродовж останніх 30-ти років, заставили провідних експертів світу говорити про Китайську Народну Республіку, як одного з найбільших товаровиробників світу та потужного конкурента Західного світу.

За чисельністю населення Китай посідає перше місце в світі, а за площею (9,6 млн.

кв.км) – одне із перших. Сучасний товарообіг країни наближається до 800 млрд. дол. США, а питома вага експорту товарів високіх технологій досягає 40%. Щорічно країна залучає у свою економіку 4050 млрд. дол. США прямих іноземних інвестицій, які надходять переважно у вільні економічні зони та у пріоритетні галузі національної економіки [1].

Розвиток нового Китаю розпочався у 1949 році, коли було проголошено про створення Китайської Народної Республіки, а її компартія стала провідною і направляючою силою суспільства у побудові нової економіки. Розраховуючи на найбільший у світі людський потенціал, значну ресурсну базу та ідеологію маоїзму, керівництво країни прийняло наприкінці 50-х років програму «великого стрибка», метою якої був розвиток продуктивних сил, що мав би призвести до світового лідерства Китаю в пріоритетних на той час для економіки ринках виробництва сталі, чавуну та вугілля. Однак рівень конкурентних переваг країни на той час був досить слабким і не дозволив швидко втілити амбіційні плани.

У цей же час максимально загострилися економічні і політичні стосунки між Китаєм та Радянським Союзом, США, а також більшістю інших розвинутих країн. Розуміючи, що декларативні підходи не виправдали себе, Китай вже у грудні 1978 року проголосив курс на економічну реформу, в основі якої лежав перехід на багатоукладність економіки, залучення іноземного капіталу,

аграрну реформу, лібералізацію зовнішньої торгівлі та приватну власність. На чолі нової трансформаційної моделі став Ден Сяопін [2].

Початок проведення реформ (1978-1984 рр.). У цей період були проголошені основні стратегічні напрямки модернізації господарства поєднання та ринкової моделі господарювання, поступове скорочення централізованого розподілу, зменшення питомої ваги державного сектору, гармонізація ринкових та регульованих державою цін. Важливою ознакою були реформи на селі і розвиток підприємних відносин та регіональної спеціалізації сільського господарства. Внаслідок цих змін вдалося суттєво збільшити збір зернових культур, що мало для країни величезне значення та суттєво підвищило рівень доходу селян, а Китай наблизився до межі самозабезпеченості продукцією.

Саме в ході економічної реформи влада вперше зіткнулася з поняттям індивідуальних прав і повноважень. Уже на початковому етапі реформ гостро постало питання про автономію економічних регіонів та необхідність визначити їх права та повноваження.

Реформа державних підприємств та розвиток приватного сектора економіки пов'язані воедино, обидва сектори разом формують єдину ринкову економіку. Економічна реформа і розвиток приватного сектора економіки зробили вплив і на Конституцію Китайської народної республіки. У 1999 році Конституція була доповнена поправками, які захищають приватний сектор в економіці, його права і прибутки.

Посилення реформування економіки країни (1985-1992 рр.). проголошує про необхідність створення нової офіційної моделі перетворень – системи соціалістичного товарного господарства. Основний тягар реформ переноситься у цей період на ціноутворення, трансформація якого розтягується на тривалий час, на відміну від «шокових реформ» початку 90-х в Україні. У промисловості урядом країни декларується проведення політики «шести пріоритетів»: постачання сировини; виробництво електроенергії; залучення інвестицій, кредитування перспективних виробництв; закупка імпортного облад-

нання; створення великих шкіл науково-технічних кадрів.

Поступово пріоритетність розвитку поширюється з легкої промисловості на інші галузі, створюється спеціальний державний фонд будівництва найважливіших об'єктів енергетики та транспорту. Набувають значного поширення й елементи ринкової інфраструктури: створюється система інвестицій (інвестиційні компанії та фонди), активно розвивається ринок кредитів, виникають перші трастові компанії; у вигляді експерименту дозволяється організувати фондові біржі (дві перші з них відкриваються в Шанхаї і Шеньчжені), розпочинається робота з нерухомістю. Почалось все коли на південному узбережжі були створені чотири спеціальні економічні зони (ВЕЗ): дві в глибинці Гуандун (Шеньчжень і Чжухай) і дві в Фуцзяні (Шаньтоу і Сямень). Ще через п'ять років, привілеї поширилися на великі землі в дельтах річок Янцзи і Чжуцзян, а також на півдні периферії Фуцзянь і острів Хайнань.

Упродовж 80-90-х років ХХІ ст. їх кількість, відповідна спеціалізація та фінансово-податкова модель суттєво розширилися, і в наш час до цих утворень відносять близько 1,5 тис. формувань. Серед них виділяють: спеціальні економічні райони, зони техніко-економічного розвитку, відкриті економічні райони, технопарки, кластери тощо, які відрізняються різним ступенем пільгового режиму для іноземного інвестування. Найбільшою з них є ВЕЗ в Шанхаї, а також створена поблизу нього спеціальна територія розвитку (Pudong New Area). Понад 80% спільних підприємств знаходяться на приморській території, що максимально сприяє експорту з них.

Нарощування системного реформування економіки (1993-2000 рр.) характеризується активним виходом китайських підприємств на зовнішні ринки, значним нарощуванням іноземних інвестицій, масштабною кредитно-банківською реформою, введенням жорсткої відповідальності за підряд і передусім за якість продукції, що випускається.

У цей період активно йде процес акціонування, а його суб'єктами відтепер вже виступають: держава, юридичні і фізичні особи та іноземні партнери. Контрольний

пакет акцій зберігається державою також у таких галузях, як енергетика та транспорт.

Вступ Китаю до СОТ у кінці 1990-х років став неминучим. Країна почала широко імплементувати правила СОТ та принципи вільної торгівлі. Розпад Радянського Союзу зробив сильний вплив на китайську політику. Цей приклад показав Китаю, що його головне завдання розвивати економіку, підвищувати рівень життя народу і що єдино можливий шлях – це ринкова економіка [3].

Китай послідовно, без шарахання з боку в бік, просувається по шляху, вже раніше пройденого більше розвиненими в промисловому відношенні азіатськими країнами (Японія, Південна Корея), де на традиційні східні інститути самоорганізації були накладені універсальні для всього світу механізми ринкового розподілу ресурсів і сучасних технологій. Приватна власність в Китаї виникла без масової приватизації державної, як це сталося в Україні. Переважна більшість приватних компаній у Піднебесній XXI століття дрібні або середні (великих зовсім небагато). Жодну з них не назвеш багатою, але саме завдяки масовості вони грають настільки важливу роль у китайському економічному диві. З 1989 по 2003 рік кількість таких підприємств зросла з 91 тисячі до трьох мільйонів в 33 рази; чисельність зайнятих на них працівників зросла в 24 рази.

У цей період значну увагу китайське керівництво приділяє соціальній політиці. Головними пріоритетами при цьому виступають такі напрямки:

зменшення питомої ваги бідного населення через підвищення зарплати та пенсій;

введення соціального страхування з подальшою диверсифікацією сфер його використання;

розширення діяльності пенсійних фондів (у багатьох містах набули розповсюдження загальноміські фонди);

створення нових робочих місць, передусім у сільській місцевості.

Етап виходу Китаю у світові лідери в умовах глобалізації світового господарства розпочався у 2001-му році. У новому тисячолітті Китай хоча й уповільнив темпи економічного зростання все одно продовжує залишатися одним з рекордсменів за темпами

зростання серед країн з транзитивною економікою.

Провідні міжнародні корпорації розглядають Китай як найбільш перспективний світовий ринок. Найбільші світові компанії не тільки переносять виробництво до Китаю, але й переводять туди свої науково-дослідні підрозділи. Швидке зростання національних китайських виробників у високотехнологічних секторах пояснюється більшою мірою підтримкою уряду, який наполягає, щоб іноземні компанії, що приходять до Китаю, «ділилися» технологіями [4].

Головна заслуга китайського уряду міститься у створенні сприятливого, вигідного для підприємницької діяльності клімату, регулювання направлено на наступні завдання :

а) підтримання міжгалузевих і міжрегіональних пропорцій. У цих цілях, поряд з методами макроекономічного регулювання, застосовуються також методи централізованого (директивного) планування;

б) системна лібералізація кредитної та податкової політики;

в) активна участь держави у формуванні ринкової інфраструктури, ринків технологій, інформації, праці, цінних паперів і т. д.;

г) створення досить ефективної нормативно-правової бази по розвитку малого та середнього підприємництва;

д) створення дієвого механізму захисту конкуренції.

Одним з найбільш дієвих інструментів у руках держави залишається планування. У сучасній структурі Китаю на промисловість припадає 52% створеного ВВП, на сільське господарство – 15% та на послуги 33%, що дозволяє відносити країну до індустріальних держав світу з високою питомою вагою базових галузей виробництва – це металургія (Китай у 2009 році став світовим лідером у металургійному секторі та його потужності здатні задовольнити майже усі світові потреби у чорній металургії), хімія (країна стабільно входить до трійки лідерів у секторі спеціалізованих та комплексних хімічних добрив, виробників полімерних матеріалів та напівпровідників), видобуток кам'яного вугілля, цементна промисловість.

Найбільш динамічною галуззю промисловості є електронна та електротехнічна індустрія, які вивели Китай в число світових лідерів. Приміром у 2008-му році на цю країну припадало вже 38% світового випуску побутового електронного обладнання. Найбільшими продуцентами нової продукції виступатимуть китайські компанії «Haier Group» (побутова техніка) та «Huawei Technologies» (виробництво засобів зв'язку).

Таким чином, сучасна промислова структура Китаю уособлює в собі доволі різні елементи індустріальної моделі розвитку господарства та постіндустріальної світової кон'юнктури на продукцію «нової генерації». При цьому слід мати на увазі, що значна частина продукції споживається на внутрішньому ринку, який є найбільшим у світі, проте суттєво обмежений низькою купівельною спроможністю населення.

Аграрний сектор є доволі важливим для економіки Китаю і таким, що може стимулювати значний міграційний рух населення, швидкими темпами змінюється галузева структура сільського господарства, вже у найближчі роки співвідношення рослинництва та тваринництва може вийти на аналогічне до розвинутих країн. Однак основу продовольчої безпеки Китаю все ж складає продовольчий імпорт.

Швидко розвивається вертикальна та горизонтальна диверсифікація виробництва. Якщо перша з них максимально розвинула технологічність основного виробництва, то друга стимулювала розвиток міжгалузевих зв'язків та дала високі конкурентні переваги для підтримуючих та споріднених галузей.

У сфері послуг країни домінуючою галуззю виступає торгівля, товарооборот якої в останні роки зріс у 12 разів, передусім завдяки підвищенню рівня життя населення та росту платіжоспроможного попиту індустріальних міст.

Лібералізацію валютного ринку в Китаї було розпочато у 1996 році у відповідності з Угодою з МВФ, коли було відмінено обмеження на обмін валюти в межах здійснення платежів за поточними операціями, а національна валюта «юань» стала вільноконвертованою. Тоді ж було дозволено діяльність іноземних банків на території Китаю щодо

здійснення ними будь-яких валютних операцій, щоправда, узгоджуючи все це з Народним Банком Китаю. Особливостями ж сучасної галузевої структури банківської діяльності КНР є наявність універсальних (Bank of China) та спеціалізованих банків, які, по суті, також є універсальними у певних галузях промисловості, сільського господарства, будівництва (Agricultural Bank of China, Bank of Communications and Agricultural Development, China Construction Bank, Industrial and Commercial Bank of China).

Важливим напрямком розвитку сфери послуг країни є прийом іноземних туристів. Сучасний Китай є одним із світових туристичних лідерів, що дозволило цій державі вийти на 4 місце у світі за кількістю туристів, що відвідали країну. За прогнозами Світової туристичної організації вже в 2020 році Китай стане світовим лідером туристичного бізнесу.

Створення конкурентних переваг сучасного Китаю неможливо уявити без поступової лібералізації зовнішньої торгівлі, створення повноцінного валютного ринку, відкриття нових вільних (спеціальних) економічних зон, а також використання сучасних інструментів та механізмів зовнішньоекономічного регулювання макро-господарських пропорцій. Сучасний Китай активно проводить політику державної підтримки експорту, головним інструментом якої є часткове повернення податку на додану вартість. Його ставка диференціюється в залежності від категорії товару, що експортується. Приміром, для електротехнічної продукції, електроніки, вимірювальних приладів та транспортних засобів становить ця компенсація становить 17%, а для сільгосппродуктів лише 5%.

Важливим напрямком зовнішньоекономічної діяльності країни протягом останніх двадцяти років було залучення прямих іноземних інвестицій, щорічний приплив яких постійно зростає. Серед багатьох причин «інвестиційного буму» в Китаї слід назвати три головні: низька вартість робочої сили, високий інвестиційний потенціал країни, наявність одного з найбільших у світі споживчих ринків, який поки що далекий від

повного насичення.

Найважливіша специфіка китайських реформ полягає в тому, що вони були розпочаті «зверху» і роль центру, державного управління зберігається на всіх етапах, хоча масштаби державного регулювання ринкових відносин видозмінюються як у кількісних, так і в якісних параметрах.

Очевидним фактором залишається стрімке зростання конкурентоздатності китайської економіки, що не вписується в рамки ні класичної моделі, ні буржуазних уявлень про розвиток суспільства. У Китаї в процесі реформ йде інтенсивний пошук свого, національного шляху розвитку та віднаходяться власні конкурентні переваги.

При цьому за Індексом глобальної конкурентоздатності економіка Китаю у 2013 році займала 29 місце в світі і порівнюючи з 2012 роком, стабільно себе почувала у період світової фінансової кризи (29 місце) [5].

Проміжний індекс фундаментальних факторів при цьому забезпечив 31 місце, зокрема за розвитком державних та приватних інституцій Китай був 47 країною світу; за розвитком інфраструктури – 48; за макроекономічною стабільністю – 10; за розвитком охорони здоров'я та початкової освіти – 40.

Проміжний індекс факторів, що підкріплюють ефективність забезпечував Китаю 31 місце серед світових економік, зокрема за розвитком вищої освіти та професійної підготовки він посідав 70 місце; за ефективністю ринку товарів – 61; за ефективністю ринку праці – 34; за рівнем розвитку фінансового ринку – 54 місце; за оснащенням новітніми технологіями – 85; за розміром ринку – 2 місце.

Проміжний індекс факторів інноваційності забезпечував Китаю 34 місце в світі і, зокрема, рівень розвитку бізнесу оцінювався на 45 місці, а інновативність забезпечила 32 місце.

Разом із тим динаміка економічного зростання дозволяє Китаю прогнозувати вихід країни на провідні позиції у глобальній економіці вже у 2015 році, а до 2050-го – досягти рівня благополуччя трійки лідерів.

Створення конкурентних переваг сучасного Китаю неможливо уявити без поступової лібералізації зовнішньої торгівлі, ство-

рення повноцінного валютного ринку, відкриття нових вільних (спеціальних) економічних зон, а також використання сучасних інструментів та механізмів зовнішньоекономічного регулювання макро господарських пропорцій. Сучасний Китай активно проводить політику державної підтримки експорту, головним інструментом якої є часткове повернення податку на додану вартість. Його ставка диференціюється в залежності від категорії товару, що експортується. Причому, для електротехнічної продукції, електроніки, вимірювальних приладів та транспортних засобів ця компенсація становить 17%, а для сільгосппродуктів – лише 5%.

Отже, на підставі аналізу «китайського економічного чуда» можна отримати чіткий фундаментальний аналіз тих кроків, які дозволили країні за тридцять років перетворитись з відсталої аграрної держави у потужного промислового монстра та найбільш потенційно конкурентоздатну економіку світу. А саме тому український уряд має перейняти ті механізми, які застосовував Китай з урахуванням тих недоліків, які, на жаль, вже здобула Україна за роки незалежності, і саме ці базові кроки мають стати екстраполяційною основою для побудови української парадигми підвищення конкурентоздатності економіки.

Література:

1. Ігор СЮНДЮКОВ, Сергій МАХУН. Газета «День», №192, (1999);
2. Ден Сяопин. Основные вопросы современного Китая / Ден Сяопин. – М.: Политиздат, 1988. – 706 с.
3. Фэн Юлань. История китайской философии в новом издании. Пекин: «Жэньминь чубаньшэ», 1989. Т. 6. С. 151.
4. Ролз Дж. Теория справедливости / Пер. и ред. В.В. Целищева. Новосибирск: Издательство Новосибирского университета, 1995. С. 66.
5. The Global Competitiveness Report 2009-2010 [Електронний ресурс] // The World Economic Forum.